

Pécsi Tudományegyetem Állam- és jogtudományi Karának
Doktori Iskolája

Tihanyi Miklós

A VALLÁSGYAKORLÁS KÜLÖNÖS ALANYAI

PhD értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Dr. h.c. Ádám Antal
professzor emeritus, az MTA doktora

Pécs, 2015

1. Témaválasztás indokai, kitűzött kutatási feladatok

A vallásszabadság speciális alanyainak témaköre az állami egyházjog területéhez tartozik. Az állami egyházjog fogalmát és terrénumát illetően több szakirodalmi meghatározás létezik. Ezek közös vonása úgy összegezhető, hogy az állami egyházjog a különböző jogágak határterületét képezi.¹ A legkifejezőbb módon úgy lehetne megfogalmazni, hogy a különböző jogágak halmazának meghatározott szempontú metszetét képezi. Ez a sajátos szempont pedig nem más, mint a vallásszabadság és az egyházak jogalanyisága. A vallás és ennek közösségi intézménye az egyház elsősorban azok érdeklődését kelti fel, akik emocionálisan kötődnek e témákhoz. Gyakorta olvasni olyan megfogalmazást, amely tükrözi azt, hogy melyik szerző milyen felekezeti álláspontot képvisel az állami egyházjog által szabályozott jelenségek értelmezése során. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a hazai egyházjogászok közül Schanda Balázs elsősorban katolikus, Boleratzky Lóránd evangélikus, Szathmáry Béla református, Schweitzer Gábor pedig zsidó értékek mentén értelmezi az állami egyházjog szabályozási körébe tartozó viszonyokat, jelenségeket. Nem azt állítom, hogy minden tekintetben felekezeti elkötelezett álláspontot képviselnek, de műveik összességén tükröződik világnézeti álláspontjuk. A kivételt talán Ádám Antal jelenti, akinek munkássága jól tükrözi az axiológiai elvek mentén elhelyezkedő általános és alapvető emberi értékek melletti mély elkötelezettséget.

Tagadhatatlan a témaválasztás iránti személyes és emocionális elkötelezettségem, mint ahogy tagadhatatlan az is, hogy 2015-ben kerekén 20 év állami szolgálat után kutatásaim egyik fő célkitűzése az volt, hogy alkotmányos keretek között megvizsgáljam miként egyeztethető össze hivatás és hitvallás. A témaválasztás további indoka volt, hogy az állami egyházjog legkevésbé feltárt területe a vallásgyakorlás speciális esetei. Az egyházjog művelői kevesebb érdeklődést mutatnak a rendészet, a honvédelem, a büntetés-végrehajtás, vagy akár az idegenjog

¹ Az állami egyházjog fogalmáról bővebben:

Ádám Antal: Az állami egyházjog fogalma, jellemzői és problémái Magyarországon. Magyar Közigazgatás 2000. évi 9. szám;

Schanda Balázs: Magyar állami egyházjog. Szent István Társulat, Budapest 2003. 4.;

Boleratzky Lóránd: Az állami egyházjog alapjai. Valóság, 2000. évi 1. szám;

Szathmáry Béla: Az állami egyházjog fogalma. Magyar Jog 2006/6.

íránt. Igaz ennek a fordítottja is: az előbb felsorolt tudományterületek művelőinek érdeklődési körében marginális szerepet tölt be a vallásgyakorlás. Ezt a hiányt is igyekeztem pótolni azzal, hogy bemutatom a vallásgyakorlás egyes speciális eseteit.

Értekezésem egyik fő célkitűzése annak vizsgálata, hogy a semleges állam szolgálata valamint a lelkiismereti és vallási meggyőződés egymáshoz való viszonyát milyen összefüggések jellemzik, az esetleges konfliktusok feloldására milyen alkotmányos lehetőségek adódnak. Ennek fényében vizsgáltam a rendészeti szervek és a honvédség állományának vallásgyakorlását. A másik fő célkitűzés pedig az volt, hogy azok a személyek, akik a semleges állam hatalmával valamilyen cselekményük miatt szembe kerülnek, milyen módon tudják megőrizni vallási identitásukat, milyen eszközök állnak ehhez rendelkezésükre. Így került vizsgálatra a büntetés-végrehajtás és az idegenrendészet alanyainak vallásgyakorlása. Vizsgálódásaimat szükségszerűen ki kellett terjeszteni azokra a személyekre, akik nem a büntetés-végrehajtás alanyai, de élethelyzetük, az állammal való jogi viszonyaik miatt hasonló jogi megítélés alá esnek. Így került sor a rendőrségi fogdában, illetve a javítóintézetben lévő személyek vallásgyakorlásának vizsgálatára.

Alapvetően két megközelítési mód kínálkozott. Az egyik a vallásszabadság és annak részét képező vallásgyakorlás eseteinek, módjainak, lehetőségeinek feltárása. A másik – negatív – megközelítés pedig ugyanezeknek a jogoknak a korlátait törekszik kutatni. A vallásszabadság részjogosultságai kimerítő jelleggel fel nem sorolhatóak. Ádám Antal a lelkiismereti és vallásszabadságnak mintegy húsz részjogosultságát sorolja fel, de ehhez hozzá teszi, hogy ez a felsorolás nem tekinthető lezártnak.² Kutatásaim során mindkét megközelítést alkalmaztam, de nagyobb hangsúlyt helyeztem a korlátok meghatározására, mert elfogadva azt, hogy a részjogosultságok kimerítő jelleggel fel nem sorolhatóak, a speciális alanyok vallásgyakorlása sajátosságainak feltárására alkalmasabb annak a terepnek a kijelölése, amelyen belül az érintettek szabadon élhetnek jogaikkal.

Természetes módon az általános jellegű, mindenkire kiterjedő szabályozás és ennek mentén kialakult viszonyrendszer feltárásával, bemutatásával kellett kezdeni a

² Ádám Antal: Bölselet, vallás, állami egyházjog. Budapest-Pécs, 2007. 276.

munkát. Ez jelenti a viszonyítási alapot annak megállapításához, hogy a speciális alanyok vallásgyakorlása tényleges módon milyen indokok alapján és mennyiben tér el az „általános alanyok” vallásgyakorlásához képest.

A választott területre jellemző, hogy állami és egyházi normák egyaránt igyekeznek szabályozni, illetve ez a két normarendszer gyakran találkozik egymással a két entitás megállapodásaiban. Ezért szükségszerűen jelentkezett az állami és egyházi normarendszer egymáshoz való viszonyának meghatározása. Ehhez el kellett végezni azt az elemző munkát, amelynek eredményeként az egyházjog sajátosságai meghatározhatóakká váltak. Ezt követően kerülhetett sor arra, hogy a vallásgyakorlás speciális területeit az állami jogi, egyházjogi és a két jogalkotó hatalom által kötött megállapodások oldalról is bemutassam. Ezzel a megközelítéssel válhat teljessé a vizsgálat tárgyát képező alanyi kör vallásgyakorlásának megismerése.

2. A kutatási területei

Az Alaptörvénynek a vallásszabadság sarokköveit meghatározó rendelkezése szerint *„mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”*³ Lényegében ugyanezt a meghatározást vesz át a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv (továbbiakban: Ehtv.) 1. § (1)-(2) bekezdése. A „mindenki” kifejezés használata és a jogosultság tartalmi elemeinek utána következő felsorolása kifejezésre juttatja a vallásszabadság alapvető jogának azokat az attribútumait, amelyek egyben alanyi jogosultságot is jelentenek. Az Ehtv. az általános érvényű meghatározáson túl a 3. § (1) bekezdésében eképen nevesít egy személyi kört, amelyhez tartozók vallásszabadságáról külön is rendelkezik: *„A lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlását az oktatási, egészségügyi, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi*

³ Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdés

intézményben ellátott, valamint a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott számára egyéni és közösségi szinten is lehetővé kell tenni. (2) A lelkiismereti és vallásszabadság joga a rendvédelmi szerveknél, a Magyar Honvédségnél és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál szolgálati jogviszonyban állók számára szolgálatteljesítésük során – a szervezet működési rendjével és a honvédelmi kötelezettség teljesítésével összhangban – szabadon gyakorolható.”

Az idézett szöveg alapján a megkülönböztetett figyelem kiterjed a katonákra, a rendészeti (rendvédelmi) szervek állományára, a büntetés-végrehajtási intézményben fogvatartottakra, illetve az oktatási, egészségügyi, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben ellátottakra. A jogalkotó valamiért fontosnak érezte, hogy a nevesített személyi kör vallásszabadságáról külön rendelkezzen. Szembetűnő, hogy a különféle intézményben ellátottak, neveltek, illetve fogvatartottak lelkiismereti és vallásszabadsága gyakorlásának szabályozásakor a törvény kiemeli, hogy annak egyéni és közösségi formája egyaránt megilleti a nevesített személyi kört. A jogalkotó nem pusztán a joggyakorlás lehetőségét biztosítja, hanem ehhez kapcsolódó állami feladatot fogalmaz meg, amikor arról rendelkezik, hogy a joggyakorlást „*lehetővé kell tenni*”. Ez ugyanis aktív állami szerepvállalást jelent, amellyel meg kell teremteni a joggyakorláshoz szükséges jogi és intézményi feltételrendszert. Ezzel szemben az állami alkalmazásban állók lelkiismereti és vallásszabadságának jogáról az idézett törvény úgy rendelkezik, hogy az „*szabadon gyakorolható*”. A jogalkotó nem részletezi sem a joggyakorlás módját, sem pedig nem fogalmaz meg további állami feladatot, amellyel a joggyakorlás intézményrendszerét kellene biztosítani. A szabályozásbeli eltérés indokolható azzal a körülménnyel, hogy az (1) bekezdésben felsorolt személyi körhöz tartozók a (2) bekezdés alanyaitól eltérően nem szabad akarat elhatározásból kerülnek az intézményi keretek közé. Ez alóli egyetlen kivételt az az eset jelent, amikor ismét feléled az általános hadkötelezettség. Ez a különleges helyzet minden mástól eltérő szabályozást igényel. Az Ehtv. 3. § (1) és (2) bekezdései által meghatározott személyi körhöz tartozók azonban más szempont alapján is csoportosíthatóak. Egyik lehetséges szempont a vallását gyakorolni kívánó személy és az állam közötti kapcsolat jogi jellege. E szerint a szempont szerint az *oktatási, egészségügyi, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben ellátott* személyek állami közszolgáltatást vesznek igénybe. Ezek egy része nem feltétlenül önkéntesen

történik. De a közös elem mégiscsak az, hogy a semleges állam által nyújtott közszolgáltatás igénybevétele során kívánják vallásukat gyakorolni. A másik csoportba a *büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott személyek tartoznak*. E tekintetben az Ehtv. meghatározása korántsem tekinthető teljes körűnek, hiszen nem rendelkezik a javítóintézeti neveltekről, a rendőrségi fogdában, az őrzött szálláson, menekültügyi őrzött befogadó központban, közösségi szálláson, vagy éppen befogadó állomáson elhelyezett személyekről, akik ugyancsak különleges élethelyzetet élnek meg. Végül a harmadik csoportba tartoznak a *rendvédelmi szerveknél, a Magyar Honvédségnél és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál szolgálati jogviszonyban állók*. E személyi kör egyik közös sajátossága, hogy az állammal állnak közszolgálati viszonyban, a másik közös vonás pedig a fegyveres szolgálat. Kutatásaimat a második és harmadik csoportban lévő, jól meghatározható személyi kör vallásgyakorlására fókuszáltam. Ennek oka az, hogy bizonyos tekintetben egy érem két oldalán állnak. Az egyik oldalt az állam legitim biztonsági igényét kielégítő szervek jelentik, a másik oldalt pedig éppen azok a személyek, akik valamilyen formában a biztonság alkotmányi értékére jelentenek, vagy jelentettek kihívást. A következőkben arra keresem a választ, hogy mi indokolja a különös jogalkotói figyelmet illetve, hogy a jogrendszer egyéb elemeinek figyelembevételével a vallásszabadság és annak egyes elemei a különböző személyi körök számára milyen módon gyakorolhatóak.

Az Ehtv. 3. §-ának hiányosságaiból eredően felmerül annak lehetősége, hogy az alanyi kör hiányos meghatározása alkotmányossági problémákat is felvet, hiszen joggal merül fel a kérdés, hogy a vallásszabadság szempontjából milyen különbség van a büntetés-végrehajtási intézetben, a rendőrségi fogdában, vagy a javítóintézetben lévők között, ami indokoltá tehetné az eltérő szabályozást. Az adekvát válaszadáshoz meg kell vizsgálnunk a jogrendszer többi elemét is. Ennek alapján állapítható meg, hogy az Ehtv. felsorolásából kimaradt személyi kör lelkiismereti és vallásszabadságára vonatkozóan találunk-e az általánostól eltérő különös szabályt. Mert ha igen, és ezek a külön szabályok tényleges módon az Ehtv. felsorolásában szereplő személyekkel azonos módon való vallásgyakorlást tesznek lehetővé, akkor legfeljebb jogalkotási, de nem alkotmányossági problémáról van szó.

3. A kutatásról

3.1 A kutatás tárgya

Az Ehtv. 3. §-ában meghatározott személyi körhöz tartozók az államhoz fűződő viszonyuk alapján jól körülhatárolható sajátosságokkal rendelkeznek. Azt a hipotézist állítom, hogy ezek a sajátosságok tükröződnek a vallásgyakorlás jogában is. Amennyiben ez igazolást nyer, akkor erre való tekintettel méltán nevezhetjük az érintett alanyi kört a vallásgyakorlás speciális alanyainak, mert az érintett személyi kör vallásgyakorlásának speciális vonásai az állammal való jogi kapcsolatuk sajátosságaira vezethetők vissza. Valamennyien közjogi kapcsolatban állnak az állammal. Némelyek magát az államhatalmat testesítik meg, mások ennek a hatalomnak az elszenvedői. Bármelyik oldaláról is legyen szó az éremnek, szükségszerű, hogy a kutatás részét képezze az állam és egyház viszonyának rendszere, mert az egyházak nem választhatók el a vallásgyakorlástól. Nem azt állítom, hogy nem létezik vallásgyakorlás egyház nélkül, mert akkor nem beszélhetnénk egyéni vallásgyakorlásról, de a vallás fogalmának immanens része a hitelek mások általi követésének igénye. Ez pedig a vallásgyakorlás közösségi jellegét juttatja kifejezésre. Az egyházak mint a közösségi vallásgyakorlás elsődleges intézményei, a vallás közösségi jellege miatt nem választhatóak el a vallásgyakorlástól. Ennélfogva nem pusztán a vallásgyakorlás speciális eseteit kell a vizsgálat tárgyává tenni, hanem az állam és egyház kapcsolatának tényleges, nevesített, jól körülhatárolható elemeit és azok formáit is.

3.2 A kutatás körülményei, azt nehezítő, illetve segítő körülmények

Ha akad valaki, aki kételkedne abban, hogy az állami egyházjog különböző jogágak határterülete, illetve sajátos szempontú metszete, nyomban elmúlik minden kételye, mihamarabb rápillant a speciális alanyi kör vallásgyakorlását szabályozó joganyagra. Az Alaptörvényre és az Ehtv.-re építve lehet kibontani azokat a jogi normákat, amelyek az alkotmányjog területéről átvezetnek bennünket a rendészet, a honvédelem, a büntetés-végrehajtás, a büntető-eljárás, az idegenjog különös világába, hogy ott

azután felfedjük az érintett személyek vallásgyakorlásának mibenlétét. Egészen új világ tárulhat az elé a kutató elé, aki eladdig a vallásszabadság és a vallásgyakorlás általános kérdéseivel foglalkozott. A sokszínűség egyszerre jelent könnyebbséget és nehézséget. Könnyebbséget annyiban jelent, amennyiben igaz a mondás: *Diversitas delectat!* (A változatosság gyönyörködtet!) A nehézséget két probléma okozza. Az egyik, hogy minden egyes speciális alany jogi helyzetét szabályozó joganyagnak sajátos fogalmi rendszere és logikája van. Ezek mindegyikének megismerése önmagában véve is nagy kihívás és számtalan hiba forrása lehet.⁴

A másik problémát nevezhetjük „*Piroska-effektusnak*”. Piroska vesztét az okozta, hogy letért a nagymamához vezető ösvényről. Tette mindezt azért, mert az út két oldalán hívogató virágos mezőt talált. Az itt lévő színes virágok szedegetésébe belefeledkezve tévedt abba a sűrű erdőbe, ahonnan már nem egykönnyen talált vissza az eredeti céljához vezető útra. Különböző jogterületek metszetében lévő jogi határterületekkel foglalkozó jogászt ugyanez a veszély fenyegeti: Ha nem tartja szemét állandó jelleggel a kitűzött célon, akkor a jogi és társadalmi sokszínűség bővületébe kerülve könnyen abba a csapdába eshet, hogy útvjáról letérve messzi területekre kalandozik, ahonnan visszatérni már bajos, vagy közben elfelejti merre is indult valójában. Külön nehézséget jelentett tehát az egyes alanyok társadalmi helyzet, szerepét, alkalmasint feladatait, funkcióit feldolgozó szakirodalom bőségében azon a – had éljek biblikus szóhasználattal – keskeny úton megmaradni, amely a kitűzött cél felé visz. Nehéz nem elkalandozni a rendészet kialakulóban lévő tudományban, vagy akár a büntetés-végrehajtás önmagában is multidiszciplináris tudományterületén. Nehéz elkerülni az idegenjog aktuálpolitikai kérdéseit. De mert minden munkának határt szab a racionalitás és a józan ész, igyekeztem tehát e határok között lehetőségekhez mérten a legteljesebb körű kutatást elvégezni.

3.3 Kutatási módszerek

Jogtudomány kutatási módszerei közé tartozó rendszertani és nyelvi értelmezés elemeinek felhasználásával elemeztem a hazai és néhány külföldi jogszabályi környezetet, illetve az ennek mentén kialakuló gyakorlatot. Az egyházak államtól

⁴ Közel 70 hazai jogi norma került feldolgozásra

való elválasztása minden országban a sajátos történelmi fejlődésnek megfelelően alakul. Így az elválasztás elvének aktuális tartalma nem választható el az egyházaknak a magyar történelemben betöltött szerepétől, sem a tényleges működésüktől, sem pedig a folyamatban lévő társadalmi változásoktól.⁵ Ily módon a jelenlegi szabályozás megalkotásánál nem rugaszkodhatunk el sem a történelmi hagyományoktól, sem pedig a jelenlegi társadalmi igényektől. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában figyelembe veszi az adott ország történelmi, kulturális fejlődését, illetve jelenkori társadalmi berendezkedését. Ezzel a vallási meggyőződés kinyilvánításához való jog standardjait a Bíróság relativizálja, vagyis történelmi, kulturális, politikai, és szociális szempontoktól teszi függővé.⁶ Mindezek alapján elkerülhetetlen a történelmi kutatási módszerek alkalmazása. Ezzel a módszerrel kerül bevezetésre az állam és egyház kapcsolatának jelenlegi rendszerének tárgyalása, illetve a nagy történelmi hagyományokkal rendelkező Tábori Lelkeszi Szolgálat témakörének feldolgozása.

Rövid nemzetközi összehasonlító munka révén kerülnek bemutatásra két európai országban az állam és egyház kapcsolatának általános kérdései. Majd ugyanennek a módszernek a segítségével mutatom be ugyanezeknek az országoknak a katonai lelkészi szolgálatait. Az elemzés tárgyát képező országok kiválasztása annyiban eltér a megszokott mintától, hogy nem vezető euro atlanti példákat dolgoztam fel, hanem két olyan államot választottam, amelyekkel történelmi párhuzamok mutathatóak ki. A választás másik szempontja az volt, hogy egy-egy protestáns, illetve katolikus vallási többségű példa kerüljön bemutatásra.

Magyarországon jelenleg nincs rendőrségi lelkészi szolgálat. Ezért több európai ország modelljét mutatom be, szervezeti összehasonlító módszerrel. Ennek a vizsgálatnak a homlokterében a rendőri lelkészi szolgálatoknak az állammal és az egyházakkal való viszonya, illetve az általuk ellátott feladatok állnak. A Börtönlelkészi Szolgálat és a Tábori Lelkeszi Szolgálat elnevezése közti hasonlóság megtévesztő módon arra adhat alapot, hogy hasonló státuszú szervezeteknek

⁵ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Bp. 1999. 112

⁶ Leyla Sahin v. Turkey ECHR 29/06/2004.

Dahlab v. Switzerland ECHR 42393/98

Lautsi v. Italy ECHR 30.814/06.

feltételezzük őket. Ennek a hipotézisnek a megvizsgálására a két Szolgálatot rendszertani és szervezeti összehasonlító módszerek segítségével is bemutatom. Az összehasonlítást a következő szempontok alapján végeztem el: 1. Szolgálat viszonya a központi államigazgatáshoz; 2. Szolgálat szervezeti rendszere, belső viszonyai, hierarchiája; 3. A Szolgálat viszonya az egyházakhoz; 4. A Szolgálatban részt vevő lelkész közjogi státusza; 5. A Szolgálatban részt vevő lelkész egyházi státusza.

A Börtönlelkészi, illetve Tábori Lelkészi Szolgálat működésének és az állammal, valamint az egyházakkal való kapcsolatának meghatározása érdekében helyszíni interjúkat készítettem a szolgálatok vezetőivel, illetve a működésükben részt vállaló lelkészekkel. Mindkét Szolgálat esetében két hipotézisem volt. Az egyik, hogy az állammal való kapcsolat megfelel az elválasztás elvének. A másik pedig, hogy a Szolgálatok tevékenysége a vallásgyakorlás garanciális elemei közé tartozik. Mint az a dolgozatban bemutatásra kerül, az előbbi hipotézisem csupán részben nyert igazolást.

4. Kutatási eredmények

1. *Schanda* Balázs álláspontja szerint „*az állam világnézeti semlegességéből szükségszerűen következik az állam és egyház elválasztása*”.⁷ Vajon igaz-e a tétel megfordítva is? Elmondhatjuk-e azt, hogy az elválasztott működés szükséges következménye az állam semlegessége? Elméletileg elképzelhető olyan alkotmányos berendezkedés, amely nem semleges, mert valamely világnézettel azonosulva, azt előnyben részesíti, ugyanakkor az egyházak elválasztott működése lényegében biztosított, mert az állam nem tart igényt az egyházakkal való intézményi kapcsolatokra, illetve az egyházak felügyeletére, az egyházak pedig nem lépnek fel a politikai cselekvés igényével. Ennek rövid, a rendszerváltás-kori átmeneti időszakot jellemző példáját láthattuk a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban, amikor a Németh-kormány javaslatára az Elnöki Tanács 1989. június 30-i rendelete jogutód nélkül felszámolta az Állami Egyházügyi Hivatalt, megszüntette az állami hozzájárulás kötelezettségét az egyházi állásokhoz, azt csak olyan állásoknál hagyva meg, amelyek nem magyar, hanem pápai joghatóság alá tartoznak. Ugyanazon év

⁷ Schanda Balázs: Állami egyházjog. Budapest 2012. 65

Július 1-jével megszűnt az egyházi kiadói tevékenység és az egyházi sajtótermékek ellenőrzése. Megszűnt az egyházaknak az a kötelezettsége, amelynek értelmében egyetértést kellett beszerezniük a helyi tanácsoknál, ha istentiszteletre szánt épületet kívántak kialakítani. Megszűnt az előzetes állami hozzájárulásnak az az esete, ha külföldiek magyar egyházi főiskolára kívántak felvételt nyerni. Mindezek következtében az állam nem rendelkezett a továbbiakban speciálisan egyházi területet érintő felügyeleti jogokkal. Ugyanekkor a 66/1989. (VI. 30.) MT rendelet kibővítette a művelődési miniszter feladatkörét, Mindazon jogokat, amelyeket az egyházakkal kapcsolatban az állam gyakorolhat, a művelődési miniszterre ruházta. Ezek az állami költségvetésből az egyházpolitikai célú eszközökkel való gazdálkodásra, a felekezetek állami bejegyzésére, az egyházak és az állam közötti kapcsolatok alakítására, az állam egyházpolitikai céljainak megvalósítására terjedtek ki. Egyes egyházi oktatási intézmények már kikerültek az állami oktatásügyi igazgatás alól. Tehát megjelent az intézményi elválasztás, de az állam ideológiai semlegessége még fel sem merül, mert az ateizmuson nyugvó szocialista ideológia még az állam által preferált eszmerendszer volt.⁸ A fent vázolt történelmi állapot, tényleges módon csak pillanatkép, nem pedig egy tartós berendezkedés volt, ezért kijelenthető, hogy az elválasztás és az állam semlegessége történelmi kontextusban sem választható el egymástól, hanem egymást feltételező követelmények.

2. Feltártam és meghatároztam az egyházjog, mint normarendszer fogalmi elemeit és az állami joghoz való viszonyát. Az egyházjog fogalma mintegy négy tartalmi elem mentén került meghatározásra. Ezek a következők: 1. Valamely egyházi jogalkotó szerv által alkotott, vagy egyházi szervek által érvényre juttatott normák. 2. A szabályozás igénye, illetve a jogalkotási jogkör a vallás hittételeiben elfogadott isteni kinyilatkoztatásból ered. 3. A szabályozás tárgya a vallási élet, az egyházszervezet, illetve az egyházszervezet és az egyház tagjainak egymáshoz való viszonya. 4. Kizárt az állami kényszer útján történő érvényre juttatás. Az egyházjog érvényesülése több jogalkalmazási problémát vetett fel, elsősorban az alkalmazottakkal való viszonyuk tekintetében. A probléma így fogalmazható meg: Ha elfogadjuk azt, hogy az egyházi alkalmazottak nem csupán vallási jellegű munkát végeznek, akkor az ilyen jellegű munkavégzésük során felmerülő jogviták rendezése érdekében joguk van-e állami

⁸ Az oktatásról szóló 1985. évi I. tv. 161. § (2) bek.

bíróságokhoz fordulni? A kérdésre adott lehetséges válasz alapját az képezi, hogy a belső egyházi jogi személyek esetében az állami jogalkotás az állam szuverén hatalmával élve minősíti az állami joggal egyenértékű joggá az egyházjogot. Ennek alapján azt kell mondjuk, hogy az állam kifejezett felhatalmazása alapján egyes esetekben az egyházjog az állami joggal egyenértékű normatív szabályrendszer. Mindezek alapján a jogbiztonság és a társadalom közrendjének védelme érdekében legfeljebb akkor fogadható el az egyházjog primátusa, ha adott szabályozási tárgy vonatkozásában állami jog azt kifejezetten megengedi, vagy előírja.

3. Konkrét javaslatot megfogalmaztam meg a vallási adattal való önrendelkezési jognak az állami bűnüldözési érdek érvényesülésének szempontjából való újraszabályozásához. A lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggő adatgyűjtés tilalma az Ehtv. alapján abszolút érvényű tilalomnak tekinthető. A nemzetbiztonsági szervek ez alól úgy mentesülnek, hogy az információs önrendelkezésről szóló törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggő adatok kezelését lehetővé teszi, amennyiben azt a nemzetbiztonság, bűncselekmények megelőzése vagy üldözése érdekében avagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli.⁹ A nemzetbiztonsági törvény általános jelleggel felruhazza a nemzetbiztonsági szerveket arra, hogy feladatkörükben eljárva „különleges adatot” kezeljenek.¹⁰ Ezzel a felhatalmazással széleskörűre nyílik a lelkiismereti és vallásszabadsággal összefüggő adatok kezelése, ideértve természetesen azok gyűjtését is. Ezzel szemben a rendőrségi törvény értelmében „vallási meggyőződésre utaló különleges adat” csak akkor kezelhető, ha az a bűnüldözési tevékenység során felmerülő bűncselekmény tényállási eleméhez tartozik.¹¹ Figyelmet érdemel, hogy a rendőri szervek számára adott felhatalmazás „vallási meggyőződésre utaló adatokra” vonatkozik. Ez a megfogalmazás elméletileg szűkebb tartalmú adatgyűjtést tesz lehetővé, mivel a más világnézeti – tehát nem vallási, hanem szekularizált –

⁹ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. tv. 5. § (2) bek. a) és b) pont alapján „személyes adat akkor kezelhető, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete közérdeken alapuló célból elrendeli (a továbbiakban: kötelező adatkezelés).

¹⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. tv. 38. § a) pont szerint: „A nemzetbiztonsági szolgálatok az e törvényben meghatározott feladataik ellátása érdekében személyes adatot, különleges adatot és bűnügyi személyes adatot kezelnek.

¹¹ Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. 90. § (3) bekezdés: „A faji eredetre, vallási meggyőződésre, szexuális magatartásra és politikai véleményre utaló különleges adat csak akkor kezelhető, ha az bűnüldözési tevékenység során felmerülő bűncselekmény tényállási eleméhez tartozik, vagy ahhoz az érintett írásban hozzájárult.”

meggyőződésre nem terjedhet ki a bűnügyi információszerzés. Emellett szigorúan vett értelemben hibás a megfogalmazás, mert csak a meggyőződésre utaló adatok kezelését teszi lehetővé. A színleg való vallásos cselekmények pedig nem utalnak az egyén meggyőződésére. De ennek megítélése nem tartozhat az állam hatáskörébe. A rendőrség lehetőségeit tovább szűkíti az a kitétel, amely szerint csak abban az esetben kezelhetnek vallási jellegű adatot, ha az valamely konkrét bűncselekmény tényállási eleméhez tartozik. A vallási adatot tényállási elemként megfogalmazó deliktumok közös vonása, hogy a meggyőződés a speciális sértetti kör (gyűlölet bűncselekmények), vagy elkövetési tárgy (vagyon elleni bűncselekmények) meghatározására szolgál. A vallási csoportok ellen elkövethető bűncselekmények tényállásaiban nem nyer értékelést az elkövető lelkiismereti, vagy vallási meggyőződése, legfeljebb a sértetti körrel szembeni ellenséges érzülete, ez pedig csak a negatív vallásszabadságot jelenti, az elkövető értékválasztását nem. Ezáltal éppen azoknak a bűncselekmények az esetében leginkább korlátozott a rendőrség eszköztára, ahol az elkövető saját belső meggyőződése (pl. vallási terrorizmus) jelent motivációt. Mindezek alapján szükségesnek tartom az Ehtv. módosítását oly módon, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggő általános adatgyűjtési tilalom alóli nemzetbiztonsági, vagy bűnügyi célú kivételek megfogalmazást nyerjenek. Ennek körében az Ehtv. 5. §-át ki kellene egészíteni egy (3) bekezdéssel, amely szerint *„Az (1) bekezdés szerinti tilalom nem érinti az állami szervek nemzetbiztonsági, vagy bűnügyi célú adatkezelési tevékenységét, melyek tartalmát külön törvények szabályozzák.”* Szükségesnek tartom továbbá a rendőrségi törvény harmonizációját az információs önrendelkezésről szóló törvénnyel, annak érdekében, hogy ne kizárólag vallási, hanem más meggyőződéssel kapcsolatos adatok gyűjtésére is mód nyíljon a rendőrség számára. Végül pedig szükséges a rendőrség adatgyűjtési tevékenységét kiszélesíteni azokra a bűncselekményekre, amelyeknél a vallási jellegű adat nem képezi a törvényi tényállás részét, viszont az elkövető motivációi között szerepet kaphat.

4. Feltárára került az alternatív katonai szolgálat jogi természete. Bemutattam azokat az indokokat, amelyek az alternatív szolgálatok létjogosultságát alátámasztják. Eközben vázoltam azokat az alkotmányossági problémákat, amelyek a polgári szolgálat eltörléséből erednek. Lelekiismereti indokok alapján korábban polgári szolgálatot teljesítők a munka elkészülésekor hatályos szabályok szerint mentesülnek

a rendkívüli állapot, illetve megelőző védelmi helyzet idején feléledő (sor)katonai szolgálati kötelezettség alól. Azoknak pedig, akik a ugyancsak lelkiismereti okokra hivatkozással kívánnának ilyen helyzetben polgári szolgálatot ellátni, a hatályos jogszabályok alapján erre nincs lehetőségük. A két személyi csoport közötti egyetlen különbség az életkorban mutatható ki. Ez pedig a lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggést nem mutat, ezért a jogkorlátozásra érdemben nem gyakorolhat befolyást. Ezért szükséges lenne a polgári szolgálat intézményének újraszabályozása. A probléma megoldására két lehetőség kínálkozik. Az egyik az, hogy a korábbi polgári szolgálat se képezzen mentességet a katonai szolgálatra történő behívás alól, hanem ez a kötelezettség fegyver nélküli szolgálatra továbbra is fennálljon. A másik pedig az, hogy a jogalkotó a katonai behívás esetére ismét lehetővé teszi a polgári szolgálatot. De lege ferende a polgári szolgálatot választók számára is lenne lehetőség háborús helyzetben honvédelmi kötelezettségeik teljesítésére a polgári védelmi kötelezettség keretein belül.

5. Rögzítésre kerültek a honvédek vallásgyakorlásának sajátosságai. Sarkalatos törvényi szabályozás a deklarativitás szintjén minden katonának egyenlő módon biztosítja a vallásgyakorlást. A honvédek jogállásáról szóló törvény ehhez képest két eltérést mutat. Az egyik, hogy az állam számára kötelezettséget előíró módon megfogalmazásra kerül az állomány valamennyi tagja számára szolgálatteljesítési időben – a szolgálatteljesítési kötelezettség sérelme nélkül – lelki gondozás, és vallásos szertartáson való részvétel biztosítása.¹² A másik eltérés, ezzel épp ellenkező hatást kiváltva azt fogalmazza meg, hogy az egyéni lelki gondozást és a vallásos szertartást a Tábori Lelkészi Szolgálat biztosítja. Aggályokat vet fel az, hogy a honvédek jogállásáról szóló törvény a vallásgyakorlás biztosítására a Tábori Lelkészi Szolgálat számára kizárólagosságot biztosít.¹³ Ez azt eredményezi, hogy azok, akik nem a Szolgálatban résztvevő egyházak által közvetített vallást követik, elesnek a vallásgyakorlásnak azoktól az eseteitől, amelyek tipikusan egyházi közreműködést igényelnek. Ilyen többek között az egyéni lelkigondozás, illetve a közösségi vallásgyakorlás valamennyi formája. Ebből eredően a vallásgyakorlás szempontjából ezek a katonák hátrányos helyzetbe kerülnek. Ezzel szemben a rendeleti jogalkotás megfogalmazása szerint a bevett egyház a csoportos és egyéni vallásgyakorlás,

¹² A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. tv. 20. § (1) bek.

¹³ Uo.

valamint lelki gondozás biztosítása érdekében a Magyar Honvédségnél végezhet tábori lelkészi szolgálatot.¹⁴ A honvédek vallásgyakorlását szabályozó joganyag belső kohéziójának biztosítása érdekében szükséges a szabályozás pontosítása.

6. Bemutattam a Tábori Lelkészi Szolgálat jogforrási rendszerét. Az állam és egyház elválasztott működésének egyik határterülete a Szolgálat, ezért sajátos módon jelennek meg az állami és egyházi normák, illetve a két autoritás egymással való megállapodásai. A Szolgálat működésének sine qua non-ja az állam és a résztvevő egyházak közötti együttműködés. A két jogalkotói entitás együttműködése

7. Vázoltam a Tábori Lelkészi Szolgálat rendszerét, szervezetét, működését, állammal való kapcsolatát. Feltárássra kerültek a különböző felekezetek eltérő önazonosságára visszavezethető különbségek, amelyek a Szolgálat jogforrási rendszerére is kihatással vannak. Ennek alapján javaslatok kerültek megfogalmazásra a kormány és a protestáns egyházak, valamint a MAZSHISZ közötti megállapodások konkordátummal történő újraértelmezésére. Feltárássra kerültek a Szolgálatban résztvevő egyházak normaalkotási kompetenciájába tartozó szabályok közötti eltérések. Ezek alapján a közös szolgálati ágat fenntartó református és evangélikus egyházak joganyagának fejlesztésére vonatkozó javaslatokat fogalmaztam meg. Az elmúlt időszak jogalkotására jellemző „saláta jogszabályban” került megfogalmazásra a Tábori Lelkészi Szolgálat kiemelkedő állami jogforrása. A 2013. évi rendelet olyan megállapodásokra hivatkozik, amelyeket időszerű volna újraértelmezni és ennek eredményét memorandumba foglalni. Erre azért is szükség van, mert a közösen működtetett protestáns szolgálati ágban résztvevő egyházakkal kötött megállapodások nem kellően koherensek. Ez érződik az egyházi jogalkotásban is. Ezért szükséges az egyházi normák összehangolása.

8. Bizonyítást nyert, hogy az alapító okirat a szolgálati ágak vezetőinek kinevezésével, felmentésével, megbízási idejének és újraválaszthatóságának szabályozásával eltér a kijelölt jogi keretektől. Sőt lényegében kikezdi az állam és egyház elválasztásának elvét azáltal, hogy egyoldalúan rendelkezik a püspök kinevezés miniszteri jogáról, illetve a protestáns püspök hivatali idejéről. Hasonló a helyzet a szolgálati ágak

¹⁴ az egyházi elismerésről és az egyházi jogi személyek jogállásának és működésének sajátos szabályairól szóló 295/2013. (VII. 29.) Korm. rend. 19. § (1) bek.

vezetőinek jogállásával kapcsolatban. Mindez azonban eltér a korábban megkötött megállapodástól. Az elválasztás elvét jellemző egyensúlyozott jogi állapot helyreállítása érdekében két megoldás kínálkozik. Az egyik az alapító okirat olyan módosítása, amely megfelel a korábban kötött megállapodásoknak. A másik a megállapodások módosítása olyan módon, hogy a püspök kinevezése és megbízási ideje az egyházak akaratából a honvédelmi miniszter aktusával meghosszabbítható, állami foglalkoztatási viszonyuk jellege pedig módosítható legyen. A miniszteri aktus nem hagyható el, lévén a tábori lelkészek állami és egyházi hivatalt egyaránt viselnek.

9. Javaslatot fogalmaztam meg a tábori lelkészek katonai jogviszonya megszűnésének újraszabályozásához. Indokolatlan és bizonytalan jogi helyzetet teremtett az a szabályozás, amely szerint a törvény erejénél fogva megszűnik tábori lelkész katonai szolgálati viszonya, *„ha a bevett egyház visszahívja, feltéve, hogy más megfelelő szolgálati beosztásban nem foglalkoztatható tovább.”*¹⁵ A jogalkotásnak kétirányú változtatást kell végrehajtania. Egyfelől a visszahívott lelkész katonai szolgálati viszonyának minden más feltételtől függetlenül ipso jure meg kell szűnnie. Másfelől szükséges annak szabályozása, hogy az egyházi szolgálati viszony megszűnése esetén, ha *„más megfelelő szolgálati beosztásban továbbfoglalkoztatható”*, abban az esetben lehetőség legyen a volt tábori lelkész katonai szolgálati viszonyban való továbbfoglalkoztatása.
10. Vázoltam a közbiztonság, és közrend fogalmak helyét, szerepét a keresztény értékek között. Mind a katolikus társadalmi tanítás kompendiuma, mind pedig a protestáns etikai felfogás elismeri az állam védelmi funkciójának teológiai alapjait. Sőt Kálvin kifejezetten a védelmi funkcióban látta az állam létrejöttének okát. Az általa feldolgozott teológiai irodalomban megfogalmazott álláspontok szerint az állam Isten rendelése folytán létrejött formáció, melynek feladata a gonosz féken tartása. Az állam védelmi funkcióját gyakorlók hivatása a keresztény – elsősorban a protestáns – közgondolkodásban „nemes hivatásnak” számít, minthogy e személyek Isten által rájuk ruházott hatalommal és felelősséggel tartják fenn a társadalmi rendet, mely nélkül a vallásgyakorlás is lehetetlen volna. Gazdagításra kerültek a közrend,

¹⁵ Honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. tv. 68. § (1) bek. h) pont

közbiztonság fogalmak azáltal, hogy a katolikus és protestáns etikában betöltött szerepük feltárára került. Concha György által alkotott közrend fogalom megközelítése közel visz bennünket a közrend keresztény etikai aspektusainak megismeréséhez azáltal, hogy a közrend fogalmát a természet rendje által meghatározott fogalomként írja le. A keresztény társadalom szemléletben a természet rendjében az Isten által teremtett rend jelenik meg. Az emberi társadalom pedig a természet részeként Isten teremtő munkájának eredménye, minthogy az embert alapvetően társas lénynek teremtette. Ha elfogadjuk azt, hogy ez a rend meghatározó befolyással bír az állami és a társadalmi rendre, ezáltal pedig a közrendre, akkor felismerhetjük a teremtés rendjében mindazt, ami emberi megismerés – és alkalmasint szabályozás – útján a közjogi fogalmaink szerinti közrendben ölt testet. A közjóról vallott katolikus álláspont egy olyan átfogó érték képét vetíti elénk, amely ahhoz szükséges, hogy az egyén szabadságjogai révén teljes értékű – és tegyük hozzá Krisztushoz vezető – életet tudjon élni, illetve meglegyen az a képessége, hogy a társadalom javát és végső soron üdvösségét tudja szolgálni, vagyis megvalósíthassa a társadalom számára hasznos céljait. Ebben a megközelítésben egyfajta vallásos közbiztonság fogalom rajzolódik ki, melyben a közrend és (köz)biztonság a közjó részeként az ember boldogulását biztosító társadalmi állapot egyik feltétele.

11. Katolikus és protestáns etikai nézőpontból is bemutattam a rendészet szerepét. Katolikus nézőpontból közjó fogalmán keresztül jutunk el a rendészet értékeihez, minthogy ez a fogalom felöleli a közrendet. A közjó eléréséhez szükséges emberi tevékenység pedig eképen kerül megfogalmazásra: „*Ebből következően az emberi tevékenység alapszabálya ez: Isten terve és akarata szerint legyen összhangban az emberi nem igazi javával, s az embernek mint egyénnek és a társadalom tagjának tegye lehetővé teljes hivatásának szolgálatát és betöltését.*”¹⁶ Mint látható a közjó szolgálata mindenkinek kötelessége. Az államnak ehhez azt kell biztosítania, hogy mindenki megtalálja saját hivatásrendjét, amelynek területén munkálkodva képes eleget tenni a közjó megteremtésével szembeni kötelezettségének. Ha ez a terület a közrend, közbiztonság fenntartása, abban az esetben ez nem, hogy nem ellentétes a katolikus hit társadalmi tanításával, hanem kifejezetten megbecsülésre méltó. Protestáns oldalról megvizsgálva a kérdést szintén az állami funkciókból és az ennek

¹⁶ Gaudium et Spes: I. rész 3. fejezet 35. pont

gyakorlásához szükséges „jog és kard hatalmából” kell kiindulni. *Kálvinnál a* fegyveres hatalom egyaránt megtestesíti a rendészeti és a katonai hatalmat, lévén e korban nem beszélhetünk önálló rendészetről. Ezért a fegyveres hatalom célját mindkét területen megvalósítandó módon abban látja, hogy az uralkodó gondoskodjon országa nyugalmáról, fellépjen az erőszakot tevőkkel szemben és végül büntesse a gonosz tetteket. E téren ugyanazon funkciókat határozza meg, mint Luther. A különbség az, hogy *Kálvin* kifejezetten hivatkozik a törvényes rendre, melynek megbontása a polgári hatalom részéről szükségszerűen vezet a fegyveres erő alkalmazására a rend helyreállítása érdekében.¹⁷ A törvényes rendet a közösség rendezett működéséhez szükséges alapként határozza meg, ezzel elismerve azt, hogy ahol nincs törvényen nyugvó rend, ott sem az államélet, sem az egyén élete, sem pedig a hit gyakorlása nincs biztonságban. Ezzel pedig eljutunk oda, amit ma a közrend és közbiztonság fogalmakkal jelölünk. Mindezek alapján a protestáns etika álláspontját követve az alábbi következtetések adódnak. *Kálvin* szerint az állam Isten rendelése alapján jött létre, és Isten felhatalmazása alapján gyakorolja a hatalmat, mégpedig a bűnösök megfékezésére.¹⁸ E helyütt nem a teológiai értelemben vett bűnről van szó – amely tetteken kívül elkövethető szóban, vagy gondolatban is –, hanem arról a bűnről, amit emberi törvény is bűnné tett, hogy büntetése révén a köznyugalma megmaradjon. A világi hatalom és a világi törvény elsődleges célja az emberi gonoszság megfékezése. Ehhez nélkülözhetetlenül szükséges az állam, mint szuverén hatalom jogalkotói hatalmának elismerése.¹⁹ Protestáns alapokon állva az látszik, hogy az állam legalapvetőbb, ha tetszik legősibb rendeltetése, tulajdonképpen az állam létrejöttének közvetlen oka a rend, közelebbről pedig a közrend, illetve az állam külső rendjének védelme.

12. Feltárássra kerültek a rendészeti szervek állománya és kiváltképp a rendőrök vallásgyakorlásának sajátosságai és lehetőségei. Ennek során bizonyítást nyert, hogy a katonák vallásgyakorlásának lehetőségeihez képest hátrányosabb helyzetben vannak. Az Ehtv. rendelkezései alapján az államnak, illetve konkrét esetben az állami (rendészeti) szervnek biztosítani kell tagjainak vallásgyakorlásához

¹⁷ *Kálvin János*: Institutio. Bp. 1991 i.m. 294

¹⁸ Mark J. Larson: Calvin's doctrine of state. Eugene, Oregon 2009. Ugyanakkor a szerző azon álláspontja, amellyel párhuzamot von szent háború és napjaink háborúi, valamint a totális háború között, erősen vitatható.

¹⁹ William A. Mueller: Church and State in Luther and Calvin. Nashville, Tennessee, 1954

szükséges intézmény- és feltételrendszert. Az ORFK 2012-ben több egyházzal kötött együttműködési megállapodást.²⁰ Kritika fogalmazható meg az együttműködési megállapodásnak azokkal a tartalmi elemeivel szemben amelyek az állomány vallásgyakorlását szabályozzák. Az általános rendelkezések 1. pontjában az együttműködés egyik céljaként került meghatározásra a „*rendőrség személyi állománya részére a szolgálati feladatok teljesítését követően*” való lelki gondozás és vallásgyakorlás biztosítása. Részben érthető és támogatható, hogy lelki gondozásra és vallásgyakorlásra a szolgálati feladatok ellátását követően kerüljön sor, hiszen fő szabály szerint ezek a szolgálati feladatok ellátását nem veszélyeztethetik. Az idézett megfogalmazás azonban tagadja annak lehetőségét, hogy kerülhet valaki olyan helyzetbe, amely miatt szolgálati ideje alatt szorul lelki gondozásra. Pedig ilyen helyzet lehet egy fegyverhasználat, vagy más, súlyosan erőszakos magatartással járó konfliktushelyzet. Mindennek ellenére az együttműködési megállapodás 8. pontja további szűkítéseket tartalmaz, amikor úgy rendelkezik, hogy „*az egyházak, felekezetek a Rendőrség személyi állományából önként jelentkezők részére szolgálati időn kívül térítésmentesen lelki gondozást biztosítanak.*” Az idézett rendelkezésből két következtetés vonható le. Az egyik, hogy az együttműködésben részes egyházak tevékenysége csupán a lelki gondozásra terjed ki, de az egyházi alapfeladatot jelentő vallásgyakorlás biztosítására már nem. A másik pedig az, hogy a lelki gondozásra is kizárólag a szolgálati idő után kerülhet sor. Alkotmányos keretek között szükséges és arányos, sőt szükségszerű korlátozás a szolgálatteljesítési kötelezettség elsőbbsége. Ezzel a korlátozással a rendészeti szervek tagjainak vallásgyakorlása is biztosítható olyan módon, hogy e szervek alkotmányos kötelezettségei ne szenvedjenek csorbát.

A rendészeti szolgálatellátást a hivatali jelleg, vagy a jogsértő cselekményekre való reagálás jellemzi. Ez időben korlátozza a vallásgyakorlás lehetőségeit. Ez a korlátozás ésszerű és indokolt. A szolgálatellátás rendészetre jellemző módja némileg eltér a honvédségi szolgálatellátástól. De ez nem szolgálhat kellő alappal a hátrányos megkülönböztetésért. Az ugyanis nem alkotmányossági kérdés, hogy milyen szervezést igényel a vallásgyakorlás biztosítása. A hátrányos megkülönböztetés másik indikátora a Tábori Lelkészi Szolgálatához hasonló jellegű rendészeti szolgálat hiánya. Az az érv nem szolgál kellő éréllyel, amely szerint a

²⁰ ORFK Tájékoztató 2012.7.

katonák vallásgyakorlásának külön szabályozása, valamint a vallási igényeket kielégítő Tábori Lelkeszi Szolgálat létjogosultsága azért indokolt, mert a katonák a lakóhelyüktől, hazájuktól távol táborig, vagy éppenséggel háborús körülmények között látják el szolgálatukat. A katonai szolgálatellátás módjára vonatkozó állítás igaz lehet ugyan, de legalább ugyanennyire igaz az is, hogy a Szolgálat lelkeszei békeidőben is elősegítik a honvédségen belüli vallásgyakorlást. Békeidőszakban a honvédségi szolgálatellátás nem a hadi körülményekkel, mint inkább a hivatali körülményekkel mutat számos rokon vonást. Ezzel összefüggésben kiemelő, hogy a békeidőszaki honvédelmi tevékenység jelentős része a honvédelmi igazgatás körébe tartozik. Ez a tevékenység pedig természetszerű módon nem harci cselekményekben, hanem igazgatási jellegű cselekményekben ölt testet. Ez pedig a szolgálatellátás időbeosztását, jellegét tekintve nem különbözik lényeges módon a rendészeti igazgatástól. Mindezek alapján a honvédek vallásgyakorlásához képest kimutatható hátrányos megkülönböztetésnek legitím indoka nincs. Bemutatásra került több európai példa, ahol működik rendőri lelkeszi szolgálat. Ennek szervezetére és személyi viszonyrendszerére irányadó európai trend nem mutatható ki. Ennek alapján került megfogalmazásra a hazai rendészeti lelkeszi szolgálat létrehozására vonatkozó javaslat.

13. Rendszereztem a személyes szabadságuktól megfosztott személyek vallásgyakorlásának közös szabályait. Ennek során bizonyítást nyert, hogy a vallásszabadság korlátozásának tényleges indoka a fogvatartó intézmény rendje és biztonsága, illetve meghatározott személyi körnél a büntetőeljárás eredményes lefolytatása. A szakirodalomban ismert egyik álláspont szerint a büntetési cél jelenti a szabadságjogok korlátozásának arányossági mércéjét.²¹ Ezen kívül ismert olyan meghatározás is, amely szerint az elismert jogok és szabadságok gyakorlása az arányosság elvére figyelemmel, csak abban az esetben korlátozható, ha az elengedhetetlen és ténylegesen az Európa Tanács és az Európai Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.²² Mások a korlátozás mércéjének egyik szempontját sem elvetve arra az álláspontra helyezkednek, hogy a jogkorlátozás általános értelmű szükségesség-arányosság klauzulája a fogvatartottak esetében speciális módon úgy érvényesül,

²¹ Vókó György: Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA doktori értekezés. Bp. 2010. 245

²² Vókó György: uo. 468

hogy a személyes szabadságuktól megfosztott személyek csak olyan korlátozások alá vethetőek, amelyek a szabadság elvonás céljához mérhetőek, vagy a szabadságelvonást végrehajtó intézet biztonságának és rendjének, a közegészségnek, illetve az ott lévők jogainak és biztonságának megóvásához szükségesek.²³ Mindezekhez képest megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás céljai nem azonosíthatóak a végrehajtást fogyanatosító intézmény rendjével és biztonságával. Ugyanakkor az intézet rendje és biztonsága szoros összefüggést mutat mások jogainak és szabadságának védelmével.

Az intézet rendje és biztonsága – hasonlóan képen a közrendhez és közbiztonsághoz – mások jogainak és szabadságának érvényesülése érdekében való szabályozott rendet, illetve azon alapuló biztonságot jelent. A rend és a biztonság követelménye mintegy előfeltételét jelenti a büntetés-végrehajtási célok megvalósulásának. Ennélfogva alapjog korlátozási szempontból a büntetés célja, illetve az intézet rendje és biztonsága egymástól eltérő mércéket jelent.

A Bv. tv. *expressis verbis* a bv. intézet rendjét határozza meg a jogok korlátozása során elfogadható zsinórmértékként, amikor úgy rendelkezik, hogy *„az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait, valamint egyéb jogait és kötelezettségeit – a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal – a büntetés-végrehajtás rendjével összhangban gyakorolja, illetve teljesíti.”*²⁴ A bv. intézet rendjét, mint a jogkorlátozás indokát és egyben mércéjét a Bv. törvény tovább pontosítja, illetve szigorítja, amikor úgy rendelkezik, hogy *„az elítélt jogait személyesen vagy védője, illetve fiatalkorú esetén törvényes képviselője útján, a bv. intézet rendjével és biztonságával összhangban gyakorolja.”*²⁵ Ilyen módon az intézmény rendje, mint az alapvető jog korlátozásának speciális mércéje kiegészül az intézmény biztonságának követelményével. A biztonsági rendszerek működése és magának a biztonságnak a fenntartása szükségszerűen bizonyos mértékű korlátozásokat feltételez. Az intézeti rend és biztonság nem önmagáért való követelmény, hanem alkotmányos jogok és

²³ Herke Csongor – Péter Iván: A rendőrségi fogdákból fogva tartottak helyzete a Magyar Helsinki Bizottság tapasztalatai alapján Belügyi Szemle 2002. 2-3. 38

²⁴ Bv. tv. 9. § (1) bek.

²⁵ Bv. tv. 118. (5) bek.

értékek, valamint a büntetési célok érvényesülésének feltételeit jelentik. Ennek megfelelően legalább három okból szolgálhat alapvető jogkorlátozás indokaként. Egyfelől az intézményi rend hivatott szolgálni azt, hogy a szabadságelvonással létrejövő kényszerközösség tagjainak jogait, szabadságát a közösség többi tagja ne sértse. Másfelől a büntetés-végrehajtás állami feladatát elsősorban állami büntetés-végrehajtási intézetek látják el. A csekély kivételnek tekinthető magántőke bevonásával létesülő intézeteket is állami alkalmazottak működtetik állami szabályok szerint, így részét képezik a büntetés-végrehajtási rendszernek. Ezért elmondható, hogy a bv. intézet rendje és biztonsága sajátos területét jelenti az állami szervek és ezen keresztül az állami élet rendjének és biztonságának.

Végül pedig igaz ugyan, hogy a szabadságuktól megfosztottak kikerülnek a társadalom mindennapi életéből, de ettől még az államilag szervezett társadalom tagjai maradnak. Mint ilyeneket továbbra is megilleti őket az állam által szavatolt biztonság. Ez a biztonság jelen esetben nem azonosítható teljes mértékben a közbiztonsággal, minthogy az intézeti biztonság fogalmi köre felöleli a biztonság számos más aspektusát is, mint pl. a tűzbiztonság, munkabiztonság. Az EJEB gyakorlatában is felmerült a bv. intézet rendje és biztonsága, mint legitim jogkorlátozási indok.²⁶ A hivatkozott határozat rámutat a bv. intézet biztonsága, és mások jogainak szoros kapcsolatára. Ebben a kapcsolatrendszerben a biztonság éppúgy szolgálja az intézet „lakói” jogainak érvényesülését, mint a falakon kívüli társadalom tagjainak a közbiztonság. A határozatban kifejezésre jutott az arányosság mércéje is, mivel a bíróság olyan mértékben találta korlátozhatónak a fogvatartott jogát, amilyen mértékű veszélyeztető cselekménnyel szemben az intézet rendjét szolgálni hivatott.²⁷ A vallásszabadság részét képező vallásgyakorlás (vallásos cselekmények végzése, ezeken való jelenlét, a vallás életvitelszerű megélése) olyan cselekményekben mutatkozik meg, amelyek összhangját meg kell teremteni az intézmény rendjével, a fogvatartotti közösségben élők jogaival és törekedni kell arra, hogy megfeleljen a fogvatartás céljainak. A vallásszabadság korlátozásának mércéjét a Bv. tv. kifejezetten deklarálja. Ezen túlmenően a külön nevesített korlátozási lehetőségek is kivétel nélkül a rend és biztonság érdekében alkalmazhatóak. A

²⁶ ECHR application 6886/75 (1976) X. v. the United Kingdom,

²⁷ Jim Murdoch: Freedom of thought, conscience and religion. A guide to the implementation of Article 9 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 9. 2007. 39
Forrás: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-09\(2007\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-09(2007).pdf)

bemutatott EJEB határozatok kimutatható módon összefüggésbe hozzák a bv. intézet rendjét és biztonságát, mások jogainak és szabadságának védelmével.

14. Javaslatot fogalmaztam meg az Ehtv.-ben felsorolt egyházi feladatok bővítésére. Az Ehtv. szabályozása szerint az egyházak tevékenysége, és ezáltal társadalmi szerepe kiterjedhet a hitéleti tevékenységen túl a nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi, és sport tevékenységekre, valamint a nemzeti tudat ápolására.²⁸ Az egyházaknak a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepe kiegészíti az Ehtv. felsorolását a fogvatartottak reintegrációjában való közreműködéssel.²⁹ Ennek a tevékenységi körnek meg kellene jelennie az Ehtv.-ben. A reintegráció komplex módon értelmezhető feladatrendszerében az egyházak a társadalmi rendeltetésüknek megfelelő módon vállalnak szerepet. Természetes módon a fogvatartottak vallásgyakorlásának biztosítása tölti be a központi szerepet. Bebizonyosodott azonban, hogy az egyházak ennél lényegesen szélesebb körű szerepvállalással vesznek részt a reintegrációban. Ellátnak olyan feladatokat is, amelyek nem, vagy nem kizárólagosan egyházi feladatok. Ilyen a konfliktus kezelés, a szuicid prevenció, család terápia, etc. Mindezeknek végső célja a fogvatartott szabadulása utáni társadalmi visszailleszkedés elősegítése. E sajátos cél köré csoportosuló feladatok ellátásának magasabb szintű elismeréseként az Ehtv.-ben is szükséges lenne a reintegrációban való közreműködés szabályozása.

15. A különböző jogcímen és különböző fogvatartási helyeken fogvatartott személyek lelkiessel való kapcsolattartásának eltérő módon való szabályozása bizonyítottan indokolatlan, ezért javításra szorul. Ezzel kapcsolatban konkrét javaslat került megfogalmazásra. A vallásgyakorlás szabályai a fiatalok esetében csak kismértékben térnek el az általános szabályok alól. Az eltérések leginkább a javítóintézeti nevelés terén mutathatóak ki. Hasonlóan a felnőtt korúakhoz a fiatalok vallásszabadsága is korlátozható.³⁰ A vallásszabadság keretében a javítóintézeti nevelt jogosult *„lelkiismereti vagy vallási meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilvánítására és gyakorlására; a hitéleti szolgálatot*

²⁸ Ehtv. preambulum, illetve 9. § (1) bek.

²⁹ Vö. Ehtv. 3. § (1) bek., illetve Bv. tv. 5. § (3) bek.

³⁰ Bv. tv. 354. § j) pont

*ellátó egyházi személy és a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja részéről lelki gondozására.*³¹ Kérdéseket vet fel a fiatalok szabad belátáson nyugvó választásának megalapozottsága és ennek megfelelően tett nyilatkozatának hitelessége. A polgári jogi szabályok szerint korlátozottan cselekvőképes fiatalok rendelkeznek-e kellően érett, kiforrott személyiséggel, belátással, ismeretanyaggal ahhoz, hogy képes legyen megítélni saját vallásosságát? Van-e a fiatalnak kellően differenciált világképe? Kisarkítva a kérdést: mondhatja-e azt egy 15 éves terhelt teljes bizonyossággal, hogy valamely vallás követője? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása nem a jogász feladata. De talán érdemes lenne felülvizsgálni a törvényes képviselő nevelési, gondozási jogának teljeskörű felfüggesztését, és azt legalább a javítóintézetben lévő fiatal vallási, illetve iskolai nevelésének körében visszaállítani. A fiatalok vallási kapcsolattartását a Bv. tv. így határozza meg: *„Ellenőrzés nélkül kapcsolattartásra jogosult a fiatalok.....vallásgyakorlás céljából a hitéleti szolgálatot ellátó egyházi személlyel és a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával.”*³² Ez a meghatározás eltér attól, amit a felnőtt korúknál bemutatunk. A felnőtt korúak és a javítóintézetben lévő fiatalok vallási kapcsolattartása lényegét tekintve két ponton tér el egymástól. A fiataloknál a kapcsolattartás a vallásgyakorlás céljához kötött, míg a felnőttek esetében más legitim kapcsolati cél (pl. szuicid prevenció, életvezetési tanácsadás, házassági tanácsadás etc.) is elképzelhető. A másik eltérés az egyházi kapcsolattartó oldalán figyelhető meg, lévén a javítóintézetben lévők esetében a hitéleti szolgáltatást és a vallásos szertartást végző személyen – lényegét tekintve a lelkészen – kívül „más” személy kizárt a kapcsolatból. Ez azokat érinti hátrányosan, akiknek az egyháza lelkigondozókat, szociális munkásokat, diakónusokat, diakonisszákat is alkalmaz. Felnőtt, és fiatalok között ez a fajta különbségtétel indokolatlannak mondható, mert nem mutatható ki olyan legitim cél, amely kellő indokként szolgálna.

A javítóintézetben lévő előzetesen letartóztatott fiatalok számára a Bv. tv. az egyházi személlyel való kapcsolattartást így szabályozza: *„Az ellenőrzés nélküli érintkezés lehetőségét kell biztosítani – az intézet házirendje szerint – az előzetesen letartóztatott fiatalok és vallásgyakorlás céljából az egyházi személy*

³¹ Bv. tv. 355. § (1) bek. e) pont

³² Bv. tv. 357. § (3) bek. f) pont

között.”³³ Az Ehtv. rendelkezései szerint az egyházi személy státuszával a bevett egyház belső szabályában meghatározott, az egyházi jogi személy szolgálatában álló, egyházi szolgálatot sajátos egyházi szolgálati viszonyban, munkaviszonyban vagy egyéb jogviszonyban teljesítő természetes személyek rendelkeznek. A vallási tevékenységet végző szervezetek ugyanilyen feladatot ellátó alkalmazottai nem minősülnek egyházi személynek.³⁴ Ezzel a szabályozással a javítóintézetben lévő fiatalok vallásgyakorlása további korlátozásoknak esik alá, mivel a vallási tevékenységet végző szervezetekhez tartozó fiatalokú hívők elesnek annak lehetőségétől, hogy egyházuk lelki gondozásban részesítse őket az előzetes letartóztatás ideje alatt. Olyan legitim cél nem mutatható ki, amely indokolttá tenné a bemutatott különbségtételt az elítélt és előzetes letartóztatott felnőtt, illetve fiatalokúak között, avagy a bevett egyházhoz és a vallási tevékenységet végző szervezethez tartozó személyek között. Az előzetes letartóztatás ideje akár 3 évig tartó ideje miatt kiváltképp indokolatlan a különbségtétel.³⁵

Megfontolásra érdemes, hogy a vallási szervezetek képviselőivel való kapcsolattartás egységes módon kerüljön szabályozásra. Ennek során mintaként a felnőtt korúaknál bemutatott, az alkotmányos követelményeknek leginkább megfelelő kapcsolattartási formát lenne szükséges követni. A fogdarendelet a vallásgyakorlás tekintetében roppan lakonikus módon a vallásgyakorlás három elemére fókuszál. Egyfelől meghatározza, hogy a „vallás gyakorlását a fogvatartott, valamint az egyházi személy, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személy kezdeményezheti.”³⁶ Jól látszik, hogy ez a meghatározás a lelkészi kapcsolattartásnak éppen olyan módját határozza meg, mint a Bv. törvény az elítélteknél. Ez pedig jelentősen eltér attól, amit a Bv. tv. a bv. intézetben végrehajtott előzetes letartóztatás esetében lehetővé tesz. Ezzel a jogalkotási technikával – a közösségi vallásgyakorlás azonos szabályozása mellett – a fogdában lévő előzetes letartóztatottak a vallásszabadság oldaláról nézve a szabályozás szintjén – elméletileg – jobb helyzetben vannak, mint a bv. intézetben lévők.

³³ Bv. tv. 419. § (2) bek. d) pontja

³⁴ Ehtv. 13. § (1) bek.

³⁵ Be. 132. § (3) bek. c) pont

³⁶ A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 56/2014. (XII. 5.) BM rend. 20. § (2) bek.

16. Feltártam a rendőrségi fogdáknban megvalósuló vallásgyakorlás jellemzőit. A fogdáknban az általam megkérdezett parancsnoki állomány azon az állásponton van, hogy fogdában kizárt a közösségi vallásgyakorlás. Tehát a kapcsolatfelvétel már csak egyéni vallásgyakorlásra szorítkozhat. Ezt az álláspontot arra alapozzák, hogy véleményük szerint a fogdaszolgálat során is irányadó bv. törvényben meghatározott elkülönítési szabályok azt jelentik, hogy a különböző zárakban elhelyezett személyek semmilyen körülmények között sem találkozhatnak egymással. E gyakorlat kialakítása során figyelmen kívül hagyják azt, hogy az elkülönítés szabályai alól a közösségi vallásgyakorlás idejére a Bv. tv. némi kivételt tesz lehetővé, amikor úgy rendelkezik, hogy *„a fogva tartó intézetben megtartott vallásos szertartásokon és más rendezvényeken az ugyanazon büntetőeljárársban letartóztatottak is részt vehetnek, de a fogva tartó intézetnek biztosítania kell, hogy az érintettek ez alatt egymással ne érintkezhessenek.”*³⁷ Tovább nehezíti az ettől eltérő gyakorlat meghonosítását, hogy a rendőrség fogdaszolgálati szabályzata csak az egyéni vallásgyakorlást szabályozza.³⁸ Ennek fényében nem volt meglepő az az álláspont, amely azt juttatja kifejezésre, hogy amit szabályzat nem tesz lehetővé, azt a rendőrség nem teheti. A helyszíni interjúk során az alanyok elmondásai szerint a fogvatartottak körében nincs jelentős igény – legalábbis hosszú évekre visszamenően nem jelezték – a közösségi vallásgyakorlásra. Ennek okát abban látják, hogy a rendőrségi fogdáknban jellemzően őrizetben lévő személyek, illetve eseti jelleggel igen rövid időtartamban előzetesen letartóztatottak kerülnek elhelyezve. A fogdában eltöltött napok ezért a büntetőeljárás első időszakára esnek, melyben a fogvatartott leginkább a büntetőeljárásra koncentrál, nem pedig a vallásgyakorlásra. Ebben az első, intenzív és rövid időszak alatt legfeljebb az egyéni vallásgyakorlás kerül előtérbe. Mindettől függetlenül ugyanazon jogcímen fogvatartottak között az alapvető jogok gyakorlása szempontjából a fogvatartási hely alapján nem tehető különbség.

17. A vallási részleg arra szolgál, hogy az elítélt mind teljesebb meg tudja élni a családi élethez, illetve a vallás szabad gyakorlásához fűződő jogait. A vallás részlegén való

³⁷ Bv. tv. 396. § (3) bek.

³⁸ V.ö.: a Rendőrség Fogdaszolgálati Szabályzatáról szóló 3/2015. (II. 20.) ORFK utasítás 83. pont: *„A fogvatartott és az egyház képviselőjének kapcsolattartására, a vallásgyakorlásra a fogda többcélú helyiségében őrzésbiztonsági szempontból az előírásoknak megfelelően kialakított helyiségben kerülhet sor.”*

elhelyezés feltételei között megtalálható a reintegrációs tiszttal javaslat. Ezzel mintegy olyan helyzetet teremt a jogalkotó, amelyben a semleges állam alkalmazottja felülírhatja az egyén vallási igényeit. Elfogadva azt, hogy a bv. intézet rendjét fenn kell tartani, indokoltnak látszik a börtönlelkész véleményét kötelező jelleggel figyelembe venni, mely alóli kivételként a bv. intézet rendje és biztonsága érdekében hozhatna a Befogadás és Fogvatartási Bizottság eltérő tartalmú döntést. A részlegben történő elhelyezés megszüntető indokai között található az, ha elhelyezés időtartama alatt az elítélttel szemben a végrehajtás alatt elkövetett bűncselekmény miatt büntetőeljárás indul. Érdeemes arra felhívni a figyelmet, hogy az újabb bűncselekménynek elegendő csupán a megalapozott gyanúja. Ez a körülmény felveti az ártatlanság vélelmének sérelmét. Másfelől pedig az utóbb elkövetett bűncselekmény elkövetési ideje úgy került meghatározásra, hogy a vallási részlegben való elhelyezést megelőzően elkövetett cselekmények gyanúja is az elhelyezés megszüntetését eredményezi. Ehhez képest elfogadhatóbb lenne az, ha a jogalkotó a vallási részlegben való elhelyezést követően elkövetett cselekmény gyanújához kötné az elhelyezés megszüntetését. Nem kerül meghatározásra a bűnösség formája sem. Ebből arra kell következtetni, hogy a részlegben elhelyezés előtt elkövetett gondatlan bűncselekmények is (pl. a munkáltatás során megvalósuló foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés) az elhelyezés megszüntetését eredményezik. Ennek arányosságához kétségek fűződnek.

18. Mindezek alapján vázoltam az elítéltek vallásgyakorlásának legfontosabb jellemzőit, melyek eképpen összegezhetőek. 1. *A vallásszabadság korlátozásának mércéje a bv. intézet rendjéhez és biztonságához igazodik.* Ehhez képest a büntetés-végrehajtás céljainak megvalósulása egyfajta kiegyenlítő, nivelláló funkciót tölt be a jogkorlátozásokkal szemben. Ennek megfelelően a jogoknak olyan korlátozása fogadható el, amely biztosítja a bv. intézet rendjét és biztonságát és emellett elősegíti a büntetés-végrehajtási célok megvalósulását. 2. *A vallásgyakorlás biztosításának célja a bv. intézetben folyó reintegráció munka elősegítése.* A Bv. törvény meghatározása szerint a reintegrációs tevékenység keretében törekedni kell arra, hogy az elítélt bűncselekményének társadalomra veszélyességét felismerje, annak

következményeit lehetőség szerint enyhítse. Ennek elősegítése érdekében a büntetés-végrehajtási szervezet igénybe veszi a Börtönlelkészi Szolgálat tevékenységét.³⁹

A vallási értékek közvetítéséhez az állam azt a várakozást fűzi, hogy eredményesebbé teszi a bv. intézetben zajló reintegrációs munkát. Ezért a vallásszabadság részeként a vallásgyakorlás a lehető legteljesebb mértékben kerül biztosításra. Megállapítható, hogy ugyanez a várakozás a bv. intézetek munkáját segítő civil szervezetek tevékenységéhez is fűzhető. Annak, hogy az egyházak privilegizált helyet foglalnak el, legalább két lehetséges oka van. Az egyik azokban a történelmi tradíciókban kereshető, melyek a rendszerváltozást követően reneszánszukat élték. Nem vitatható, hogy történelmileg az egyházak azok a szervezetek, amelyek a legnagyobb és legrégebbi hagyományokkal rendelkeznek a büntetés-végrehajtási célok előmozdításában. A másik lehetséges indok pedig az, hogy az egyházak szerepe túlmutat a reintegráción és egy nevesített alkotmányos alapjog érvényre juttatását, gyakorlását segítik elő. E nélkül a vallásszabadság joga a bv. intézeteken belül az erősen korlátozott alapvető jogok közé tartozna. 3. *A vallásgyakorlás aktív állami szerepvállalás mellett valósulhat meg.* A büntetés-végrehajtási jogviszony és a zárt intézményi rend következtében a fogvatartott egyes jogait külön kérelemre tudja gyakorolni. Más jogok gyakorlásához pedig nélkülözhetetlen az aktív állami szerepvállalás. Többek között így került szabályozásra, hogy „*a bv. intézet feladata az elítélt vallásgyakorlás rendjéről való tájékoztatása, az eseti programok időbeli meghirdetése*”⁴⁰, valamint a közösségi vallásgyakorláshoz kapcsolódóan az, hogy „*A vallásgyakorlás céljára megfelelő helyiségről és annak alapvető berendezéséről a bv. intézet, az egyházi szolgáltatásokhoz szükséges vallási felszerelésekről a vallási közösség gondoskodik.*”⁴¹

19. Többek között szervezeti összehasonlító módszerrel feltártam és bemutattam a Börtönlelkészi Szolgálat normatív hátterét, valamint vázoltam az ennek mentén kialakuló fővárosi gyakorlat. Az összehasonlítás alapját a Tábori Lelkészi Szolgálat

³⁹ Bv. tv. 164. § (1) és (7) bek.

⁴⁰ a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rend.112. § (1) bek.

⁴¹ a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rend.113. § (1) bek.

képezte, mert így jól megrajzolható az állammal való viszonyrendszer jellemzői az elválasztott működés és a semlegesség szempontjából. A Tábori Lelkészi Szolgálat a Honvédelmi Minisztérium szerveként végzi tevékenységét. A Börtönlelkészi Szolgálat esetében nem találkozunk hasonló jellegű szervezeti szabállyal. Így kérdésként fel sem merülhet a központi közigazgatással való hierarchikus viszony. Tehát a Börtönlelkészi Szolgálat és a büntetés–végrehajtást felügyelő Belügy Minisztérium közötti viszony egyértelműen az elválasztás ténye mellett szól.

20. Javaslatot fogalmaztam meg a Börtönlelkészi Szolgálat feladatainak újraszabályozására. érdemes megfontolni a Szolgálat tevékenységének kiterjesztését az intézetben szolgálatot teljesítők számára is. Nem mutatható ki olyan legitim indok, amely korlátozná a büntetés–végrehajtási szolgálatot teljesítők által igénybe vehető lelkigondozói szolgáltatást. Ennek lehetősége és kötelezettsége ugyanakkor nem szerepel a szolgálat feladatait is meghatározó IM rendeletben.⁴² A börtönlelkészekkel végzett interjúk levonható az a következtetés, hogy a bv. dolgozók pasztorációját törvényi felhatalmazás nélkül is ellátják a lelkészek. Ez megfelel valamennyi egyház tanításában meglévő természetes sajátosságnak, amely szerint a rászoruló embernek segítséget kell nyújtani.

21. Elsősorban az őrzött szállásokon megvalósuló vallásgyakorlás fővárosi gyakorlata került vizsgálat alá. Az őrzött szállások ugyan zárt intézmények, de az ott fogvatartottak az őrizetük eltérő jogalapja miatt lényegesen nagyobb szabadságot élveznek, mint a fogdában, vagy bv. intézetben fogvatartottak. Ilyen jelentős eltérés például a korlátlan telefonhasználat, vagy akár az internet használata. A vallásszabadság tartalmi elemei mentén vizsgáltam az őrzött szállásokon lévők vallásszabadságát. A vallás megválasztásának joga, amíg vallásos cselekményekben nem válik a külvilág számára is érzékelhetővé, természetéből eredően kívül esik mindennemű jogi szabályozáson. A meggyőződés kinyilvánítása – függetlenül annak valóságtartalmától – teszi lehetővé az egyén számára azt, hogy az őrizet ideje alatt olyan vallásos cselekményeket végezzen, amelyek a hatóság engedélyező aktusához kötöttek, vagy amelyekhez elengedhetetlenül szükséges az állami hatóság aktív közreműködése. A jogalkotó felismerte azt, hogy a vallás egyes esetekben

⁴² A börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000 (VII. 14.) IM rend. 2. §

konfliktusok forrása lehet, ezért a kinyilvánított meggyőződésnek biztonsági szempontból is jelentőséget tulajdonít. Ennek megfelelően az őrizetesek a belső rend fenntartása és a rendkívüli események megelőzése érdekében többek között „*vallási helyzetük különbözősége figyelembevételével kerülnek elhelyezésre a közösségben*”.⁴³ A vallási elkülönítés nem valósít meg diszkriminációt, mert nem jár a fogvatartottak életét befolyásoló semmilyen hátránnyal, hiszen az eltérő felekezetűek fogvatartása ugyanolyan körülmények között és ugyanolyan bánásmód alkalmazásával valósul meg. A vallási különválasztás preventív intézkedés, mellyel a hatóság egy esetlegesen kialakuló konfliktust előz meg. Ezzel a fogvatartottak életét, testi épségét védi, hiszen a vallási konfliktushelyzetek magukban hordozzák az esetenként sérüléssel járó fizikai konfrontáció lehetőségét.

22. A hazai jogrendszer a szabadságuktól megfosztott személyek esetében a vallásgyakorlás standard eszközeként szabályozza a vallási étkezés biztosítását. Ez alapján a vallási előírásoknak megfelelő minőségű étkezés biztosítására terjed ki az állami kötelezettségvállalás. Ezzel a felfogással szemben van olyan vallási előírás, amely az étkezések idejét határozza meg. Tipikusan ilyen a muzulmán ramadán, vagy a keresztény nagyböjt. A hatályos normatív környezet ennek a vallási igénynek a biztosítására nem ad alkalmat, mert az étkezés idejét a fogvatartási intézet napirendjének részeként pontosan meghatározott időhöz köti. Kutatásaim során talákoztam azzal a gyakorlattal, hogy a vallásszabadság érvényesülése érdekében, az őrzött szállás vezetője amellet döntött, hogy vallási igények esetében eltérnek a normatívan szabályozott napirendtől. Döntésének legfőbb motivációjaként az intézmény belső békéjét jelölte meg, mert tudatában van a vallási sérelmek okozta konfliktusok veszélyeinek. Emellet kijelenthető, hogy ez a gyakorlat messzemenőig jobban szolgálja a vallásszabadság érvényesülését, mint a merev, kivételt nem tűró jogi szabályozás. Ennek alapján szükségesnek tekinthető az őrzött szállások szolgálati szabályzatáról kiadott ORFK utasítás módosítására oly módon, hogy alkotmányos jogok gyakorlása érdekében lehetővé váljon a napirendtől való eltérés. Bizonyításra került, hogy a személyes szabadságuktól megfosztott személyek vallásgyakorlásának korlátozása alapvetően megfelel az alkotmányos szabályoknak,

⁴³ a Rendőrség őrzött szállásainak szolgálati szabályzatáról és a menekültügyi őrzött befogadó központokban végrehajtandó rendőrségi feladatokról szóló 21/2014. (VII. 4.) ORFK utasítás 16. sz. melléklet 6. pont, valamint az utasítás 4. pontja

és a nemzetközi standardoknak, ugyanakkor további fejlesztésre van lehetőség. Ilyen többek között a vallási étkezés kiterjesztése az időbeli dimenzióval (lásd Ramadán, nagyböjt etc.) minthogy ezek figyelmen kívül hagyása a legitim jogkorlátozás szempontjából túlmutat a korlátozással elérni kívánt célon. A Repülőtéri Rendőr Igazgatóságon végzett interjú és helyszíni vizsgálat tárta fel, hogy a vallási étkezés jogának szélesítése konfliktus megelőzésre alkalmas eszköznek is bizonyul.

23. Váztoltam a külföldiek vallásgyakorlásának legfontosabb jellemzőit. Ezek a következők: 1. *Pluralitás*. A hazai migrációs trendet gorcsó alá véve megállapítható, hogy az ide érkező és idegenrendészeti, illetve menekültügyi eljárás hatálya alatt állók túlnyomó része Magyarország felekezeti viszonyait tekintve vallási kisebbséghez, vagy olyan vallási közösséghez tartozik, amelyik Magyarországon egyáltalán nincs jelen. Az őket befogadó, nekik szállást biztosító, vagy fogvatartó intézmények szubkultúrájának vallási megoszlása már egészen más képet mutat. A külföldiekkel való bánásmód, a velük kapcsolatos állami eljárás nem tekinthet el a vallási és kulturális sokszínűségről. Ez egyszerre jelent biztonsági kockázatot és kívánja meg az állam részéről az ahhoz szükséges mértékletességet, hogy az eltérő kultúrák megőrizhessék identitásukat, miközben – kivált a nyílt intézmények lakói – a szükséges mértékben alkalmazkodniuk kell a befogadó állam kulturális és társadalmi viszonyaihoz. 2. *Egyenlőség*. A semleges állam szerepe nem irányulhat arra, hogy valamely vallási, nemzeti, etnikai, vagy politikai csoport identitásának alapjait jelentő értékek között bármelyiket is hátrányos megkülönböztetésben részesítse. E törekvésnek természetes határt szab az ésszerűség, ezért elfogadható, ha egyes csoporthoz tartozó személyek eltérő kondíciókkal gyakorolhatnak valamely alapvető jogot.⁴⁴ Ennek példáit már láthattuk a katonák, rendőrök, fogvatartottak esetén. Nincs ez másként a külföldiek esetében sem. 3. *Biztonság*. KSH adatok alapján elmondható, hogy a migráns külföldiek túlnyomó többsége fegyveres és egyéb erőszakos konfliktusokkal terhelt országok területéről érkezik ide.⁴⁵ E konfliktusok kiváltó okai között megtalálhatóak a vallási eredetű ellentétek is. Az államnak evidens kötelessége ezek hazai környezetben történő megelőzése.

⁴⁴ Vö. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikk 3. pont: „A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.”

⁴⁵ KSH Statisztikai Tükör 2015.47. 2015. június 19.

Ellenkező esetben méltán számolhatunk azzal a következménnyel, hogy egyik, vagy másik csoporthoz tartozó személyeknek nem kizárólag a vallásszabadsághoz való joga, hanem az élethez, emberi méltósághoz való joga is sérelmet szenved. Ezért a vallási konfliktusok megelőzésével az állam egyszerre tesz eleget alapjogvédelmi kötelezettségének és biztosítja azt, hogy az alapvető jogokra jellemző horizontális, harmadik személyek tekintetében fennálló jogi hatások is érvényre jussanak.

A szerző publikációi

Tihanyi Miklós: Egyházak szerepe a büntetés-végrehajtásban. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán 2015. október 23-25 között tartott VI. Nemzetközi teológuskonferencián megtartott előadás írott formája. Konferencia kiadvány (Megjelenés alatt.)

Tihanyi Miklós, Vári Vince: Jó állam – jó rendészet, avagy a rendőrség hatékonyságmérésének koncepciója. Magyar Rendészet 2015.4 (Megjelenés alatt.)

Kovács Sándor, Herczeg Zoltán, Rózsa András, Kardos Pál, Tihanyi Miklós (szerk.): A rendészeti feladatot ellátó szervek és a polgárőrség. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, 2015.

Major Róbert, Tihanyi Miklós, Kovács Sándor, Vajda András: A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága.

Belügyi Szemle 2014.5 98-133 o.

Tihanyi Miklós: A városok problémái. In: Korinek László (szerk.) Értekezések a rendészetről. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, 2014. 151-173 o.

Tihanyi Miklós: A katonai szolgálat és a vallásszabadság konfliktusa. Hadtudományi Szemle 2014.3 pp. 192-207. o.

Kádár András Kristóf, M Tóth Balázs, Tihanyi Miklós (szerk.): A rendőrség társadalmi kontrollja. Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. 93 o.

Kádár András Kristóf, M Tóth Balázs, Tihanyi Miklós: A rendőrség társadalmi kontrollja.

Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. pp. 7-14 o.

Tihanyi Miklós: A körzeti megbízotti szolgálat fejlődési lehetőségei, avagy a tudásalapú rendőrség. Belügyi Szemle 2013.6 87-107 o.

Tihanyi Miklós Rendőrségi fogvatartás. Budapest. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 108 o.

Tihanyi Miklós: Az egyházi oktatás magyarországi története a Ratio Educationissal bezáróan

In: Ádám Antal (szerk.) PhD tanulmányok 11 . Pécs. PTE ÁJK Doktori Iskola, 2012. 579-606. o.

Tihanyi Miklós: Tisztesség és Helytállás. Rendvédelmi Füzetek 2011.2 5-8 o.

Tihanyi Miklós: Közrendvédelmi bűnmegelőzés. Társadalom és Honvédelem 2009.1 pp 61-74 o.

Tihanyi Miklós: Rendőri intézkedések kábítószer-fogyasztás esetén. In: Rác J (szerk.)

Rendészeti ismeretek a kábítószer-problémával kapcsolatban. Budapest. IRM Büntetőpolitikai Főosztály, 2009. 323-362 o.

Tihanyi Miklós: Közrendvédelmi bűnmegelőzés. Magyar Rendészet 2007. 3-4. 15-25 o.

Tihanyi Miklós: Sportrendezvények biztonsága a rendészet szemével. Magyar Rendészet 2006.2 53-70 o.

Tihanyi Miklós: Rendőrségi szolgáltatások honoráriumért. Magyar Rendészet 2005.2. 33-41 o.

Tihanyi Miklós: Egyes szabadságjogok érvényesülése a rendőrségi fogvatartás ideje alatt. Magyar Rendészet 2004.3 28-42 o.